

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 59
Godina XXX
Maj, 2025.
[str. 235-238]

© Monos 2025

PRIKAZI I OSVRTI

Ekrem Avdić, Srpski nacizam

Bosanski kulturni centar TK, Tuzla, 2024.

Ako saznanja o događanjima u prošlosti trebaju pomoći da bolje razumijemo sadašnjost, te sa tim znanjem planiramo sigurniju budućnost, onda knjiga *Srpski nacizam* autora Ekrema Avdića predstavlja korisno štivo. Kada bih tražio drugi naslov za Avdićevu knjigu, najprikladniji bih našao u naslovu knjige *Tekuće zlo* Zygmunta Baumana i Leonidasa Donskisa.

Avdić u ovoj knjizi istražuje i dokumentuje kontinuitet srpske nacističke ideologije i genocidne politike citirajući izvode iz sljedećih dokumenata: Ilija Garašanin, *Načertanije* (1844), Vaso Čubrilović, *Program iseljavanja Arnauta* (1937), Stevan Moljević, *Homogena Srbija* (1941), Vaso Čubrilović, *Manjinski problem u novoj Jugoslaviji* (1944), SANU, *Memorandum* (1986, 2011), Zaključci svesrpskog Sabora (2024).

Dokumenti koje autor citira u ovoj knjizi pokazuju da ideologija srpskog nacizma traje u kontinuitetu skoro dva stoljeća, odnosno stotinu i osamdeset godina i da sažima tri vrste uvjerenja: fašističko uvjerenje da Srbi moraju živjeti u jedinstvenoj, etnički homogenoj državi; rasističko uvjerenje u superiornost srpskog (nebeskog, odnosno izabranog naroda) u odnosu na susjede; mitološka svijest izgrađena na kosovskom zavjetu na osvetu muslimanima zbog poraza od Turaka na Kosovu polju u četrnaestom stoljeću.

Prvi program za kreiranje proširene Srbije sačinio je Ilija Garašanin pod naslovom *Načertanije*. Skoro stoljeće poslije, Vaso Čubrilović je 1937. godine pripremio za Vladu Kraljevine Jugoslavije, a potom i objavio *Program iseljavanja Arnauta* u kojem je izložio prijedlog politika i mjera koje je potrebno provesti u cilju eliminacije Albanaca na Kosovu i drugim dijelovima Kraljevine Jugoslavije. Avdić ističe da u svom memorandumu, upućenom Milanu Stojadinoviću, predsjedniku Vlade, Čubrilović predlaže metode fizičkog izгона, genocida, etničkog

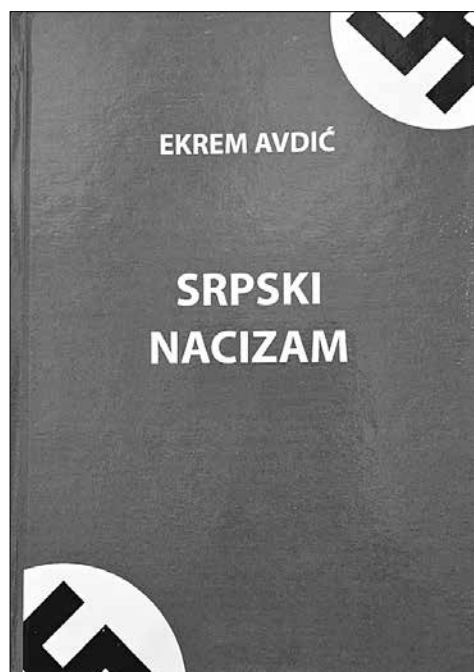
čišćenja, terora, ubojstava, pljačke, otmiranja imovine, silovanja i drugih zločina prema Albancima Kosova samo zato što su drugi i drugačiji od Srba. To je prvi javni, službeni nacistički dokument kojim se stvara srpski "libensraum" kao cilj srpskog ekspanzionizma, istog kakvog je imao Hitler u "Mein Kampf". Tako temeljan nacistički plan uništenja jednog naroda, predstavljen u Beogradu, nije imala ni nacistička Njemačka. Jedan citat iz Čubrilovićeva memoranduma glasi: "Dok su sve balkanske države, od 1912. godine naovamo ili riješile ili su na putu da riješe pitanje nacionalnih manjina njihovim iseljavanjem, mi smo se zadržali na sporim i pipavim metodama postupne kolonizacije. (...) Jedini mogući način naseljavanja našeg elementa u masama u te predjele bio je oduzimanje zemalja Arnautima. Poslije rata to se moglo lako protjerivanjem jednog dijela Arnauta u Albaniju (...) Osigurati se može u 20. vijeku samo ona zemlja, koja je naseljena svojim vlastitim narodom; zato je imperativna dužnost svih nas da tako važne strategijske položaje ne pustimo da u rukama drži nama neprijateljski strani element. (...) Jedini način i jedino sredstvo to je brutalna sila jedne organizovane državne vlasti, u čemu smo mi uvijek bili ispred njih."

Avdić u knjizi *Srpski nacizam* dalje ukazuje da je od 1912. do 1914. godine, prema dokumentima srpske diplomatije, 281.747 Albanaca sa Kosova i muslimana iz Sandžaka, Kosova i Makedonije protjerano u Tursku, te da je iz Sandžaka tokom monarhističke Jugoslavije, od 1919.

do 1940. godine iseljeno 255.878 muslimana u Tursku, od kojih su 215.412 bili albanske nacionalnosti.

Jugoslovenske vlasti su 9. i 10. novembra 1924. godine izvršile najveći mirnodopski zločin u Evropi kada su žandarmi i naoružane paravojne formacije, njih oko dvije hiljade, opkolili selo Šahovići kod Bijelog Polja i pobili tri stotine i pedeset žena, djece i odraslih muškaraca, a protjerali sve preostalo muslimansko stanovništvo, više od četiri hiljade muslimana. Taj zločin je planiran i izveden pod vođstvom vlasti Kraljevine Jugoslavije.

Autor knjige *Srpski nacizam* ističe da su Srpska pravoslavna crkva i 545 srpskih akademika, intelektualaca, umjetnika i crkvenih sveštenika, izrazili srdačnu dobrodošlicu njemačkim nacističkim okupacionim vlastima, te da je Vlada narodnog spasa Milana Nedića, dodvoravajući se vlastima Trećeg Rajha, ubrzo obznanila da je Srbija "očišćena od Jevreja". Avdić citira izvode iz knjige Z. Martinova "NDH i Nedićeva Srbija: sličnosti i razlike" u kojoj konstatuje da je razlika jedino u tome što su Pavelićevi nacisti izvršili genocid nad Jevrejima, Srbima, Romima, a Nedićevi nacisti nad Jevrejima, Muslimanima i Romima. NDH je proglašena 10. aprila 1941. godine, a samo desetak dana poslije u Beograd je poslala Josipa Lončarevića za generalnog konzula. Srbija je prva priznala Nezavisnu Državu Hrvatsku. Odmah je počela saradnja između ova dva nacistička režima. Brat Milana Nedića, Milutin Nedić je napisao Memorandum

“Razgraničenje srpsko-hrvatsko” koje je razmatrano na forumima dviju vlada pregovarajući o podjeli Bosne i Hercegovine u cilju proširenja granica i Hrvatske i Srbije.

Početkom Drugog svjetskog rata na prostorima Jugoslavije banjalučki advokat Stevan Moljević je napisao program “Homogena Srbija” u kojem je, pored cilja izraženog već u naslovu svog memoranduma, zacrtao i instrumente politike homogene Srbije u kojoj nije predvidio mjesto za druge narode. Njegov program je predviđao genocid kao sredstvo ostvarenja cilja. Moljevićev nacistički program je projektovao granice Srbije u kojoj su zemlje Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Srem, Bačka i Banat sa zapadnim granicama na liniji Karlobag-Karlovac-Virovitica,

koje je Srbija pokušala ostvariti pod krinkom očuvanja Jugoslavije u vrijeme njene disolucije, a sada se iste granice ponovo određuju za “Srpski svijet”, čime se projektuje nova agresija prema susjednim narodima. Moljevićev program je u realizaciju preuzeo Četnički pokret Dragoslava Mihailovića. Mihailović je izdao instrukcije četničkim komandantima Pavlu Đurišiću i Đordiju Lašiću da u Sandžaku unište muslimansko stanovništvo a u Bosni i muslimansko i katoličko. Avdić se poziva na istraživanja Vladimira Dedijera i Antuna Miletića u kojima su oni dokazali izvršenje genocida nad Muslimanima od 1941. do 1945. godine prvenstveno na prostoru Sandžaka i istočne Bosne i Hercegovine, ali i u Kulen Vakufu i drugim mjestima banjalučke regije.

Neposredno poslije ulaska Crvene armije i jugoslovenskih partizana u Beograd, u oktobru 1944. godine Vaso Čubrilović, opsjednut nacionalnom homogenošću srpske države, sastavio je “Memorandum o problemu nacionalnih manjina u novoj Jugoslaviji.” Na udaru su se našli prije svih njemačka, mađarska i albanska nacionalna manjina u Srbiji. Čubrilović se otvoreno zalagao za eliminaciju ovih naroda na prostoru Srbije. Treba zapamtiti da je Vaso Čubrilović 1945. godine imenovan za ministra poljoprivrede, a potom od 1946. do 1950. bio je ministar šumarstva u jugoslovenskoj Vladi. Avdić donosi iscrpne citate iz Čubrilovićevog Memoranduma i konstatuje da jugoslovenskim vlastima, unatoč doktrini bratstva i jedinstva, nije

smetalo da autor tog nacističkog programa bude ministar državne vlade. O stradanjima Nijemaca (Folksdojčera), Albanaca, Muslimana, Mađara u socijalističkoj Jugoslaviji tokom pete i šeste decenije 20. stoljeća napisane su posebne studije na koje Avdić ukazuje u svojoj knjizi.

Kontinuitet artikuliranja srpske nacističke ideologije preuzela je Srpska akademija nauka i umjetnosti (SANU) koja je u svom Memorandumu iz 1986. godine redefinirala projekcije genocidnog plana o etnički homogenoj srpskoj državi. U cilju ostvarenja tog plana srpske oružane snage su počinile genocid u Bosni i Hercegovini, a na međunarodnoj mirovnoj konferenciji u Dejtonu

priznato je faktičko stanje na terenu. Memorandum SANU iz 2011. godine ponovo je afirmirao stare planove o Entitetu RS kao srpskoj državi, a Svesrpski sabor je u Beogradu 8. juna 2024. godine reafirmirao ideju tzv. srpskog svijeta, odnosno proširene Srbije.

Na kraju, treba istaknuti da onaj koji bi tražio antisrpsku retoriku "taj mirne duše može odmah da ostavi ovu knjigu", jer ona nikako nije šovinističko štivo. Avdić je samo činjenicama dokazao kontinuitet ideologije srpskoga nacizma koju osmišljavaju ideolozi, a provode režimi srpske vlasti puna dva stoljeća.

Prof. dr. Amir Karić